

Joško Belamarić

Split

ZA VICKA ANDRIĆA: JEDAN ZVONIK VIŠE, JEDAN ZVONIK MANJE

UDK: 72 Andrić, V.
726.54 (497.5 Kaštel Novi)

Rukopis primljen za tisak 20.11.2010.
Klesarstvo i graditeljstvo, Pučišća, 2010. br.3-4
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

U tekstu se Vicku Andriću oduzima uvriježena atribucija zvonika Gospe od Zdravlja u Splitu. Autor dokazuje da je Andrić 1846. samo obnavljao postojeći barokni zvonik, započet 1759. godine. No, u članku se Andriću pripisuje autorstvo zvonika župne crkve u Kaštel Novom (1860.), brižno mišljene arhitektonske strukture. U tom remek djelu klasicističke arhitekture, Andrić je pored deklarativne asketičnosti detalja postigao efekt istinske monumentalnosti, u dosljedno mišljenom stilskom izričaju.

“Jedina izvedena građevina Vicka Andrića, koja je ujedno sačuvana” – piše u svojoj monografiji o tom splitskom arhitektu i prvom hrvatskom konzervatoru prof. Duško Kečkemet – “jest zvonik Gospe od Zdravlja u Splitu, ali, kao za inat tom fanatičnom klasicistu, on uopće nije sagrađen u klasicističkom stilu. Taj zvonik, zapravo, toliko odudara od ostalih Andrićevih projekata i od njegovog shvaćanja arhitekture općenito, da će uvijek ostati stanovita sumnja je li građen po Andrićevom projektu.”¹ I zaista, otkako je o. Ante Crnica u knjizi o tom splitskom samostanu donio podatak da je 1846. godine tadašnji sa-

¹ D. Kečkemet, *Vicko Andrić arhitekt i konzervator 1793-1866*, Split 1993, 151-152.

Split, samostan i crkva sa zvonikom Gospe od Zdravlja prije obnove (oko 1935)

mostanski starješina o. Ante Jukić dao sagraditi novi zvonik od kamena i da je taj koštao 993 forinta, te da ga je izradio inž. Andrić,² svi su autori prenosili mišljenje o Andrićevom autorstvu tog zvonika.³

No, s obzirom na njegove izrazito barokne (on veli tipično kasno-renesansne) stilske odlike, Kečkemet je ipak dvojio: “Moguće je da je arhitekt Andrić toliko bio vezan željom konzervativnog naručitelja da zvoniku nije mogao dodati ni jedan svoj prepoznatljivi element... Postoji i druga vjerojatnost koja mi se čini uvjerljivijom: da su u doba narudžbe zvonika u prošlom stoljeću još postojali izvorni nacrti nepoznatog graditelja iz osamnaestog stoljeća u kojima je bila projektirana crkva sa zvonikom. Provincijski je graditelj mogao uz baroknu crkvu projektirati kasnorenesansni zvonik. Crkva je u drugoj polovici osamnaestog stoljeća sagrađena, a s gradnjom zvonika se čekalo dok se skupilo sredstava.

² A. Crnica, *Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava*, Šibenik 1939, str. 167. Ta knjiga je ostala do danas najljepšom i najcjelovitijom monografijom nekog hrvatskoga samostana, u svim slikama njegova nastanka, razvoja i društvenoga značenja.

³ C. Fisković, „Zvonik filipinske crkve u Makarskoj“, *Zbornik za likovne umetnosti*, 9 (Novi Sad), 1973, 275-288, mislio je također da je zvonik franjevačke crkve Gospe od Zdravlja djelo Vicka Andrića, premda ga uspoređuje sa zvonikom franjevačke crkve na Poljudu, zvonikom crkve sv. Eufemije i sa zvonikom crkve na Pojišanu u Splitu, te onim uz filipinsku crkvu u Makarskoj kojemu je našao i projektanta (napuljski arhitekt Giuseppe Bisaggio, 1769-1771). Ivana Prijatelj, držeći se također atribucije Andriću, donosi niz novih referentnih točaka za rekonstrukciju razvoja ovog tipa zvonika, polazeći od zvonika crkve na Pojišanu kojega je izgradio Vicko Macanović (1775-1782). Vidi: I. Prijatelj, „Prilog poznavanju crkve i zvonika svetišta Gospe od Pojišana u XVIII. stoljeću“, u: *Zbornik znanstvenog skupa: Gospe od Pojišana – 100 godina kapucina u Splitu* (ur. A. Duplančić), Split 2009, 254-256.— Opis zvonika Gospe od Zdravlja donosi i: A. Gamulin, „Od preslice do novoga runovičkog zvonika u svjetlu izgradnje zvonika u franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja“, *Runovički zbornik* 1, Runovići 2001, 168-169.

Tada je naručeno u inž. Andrića da, prema ranijem projektu, sagradi zvonik. Vjerojatno je skicozni projekt Andrić trebao tehnički razraditi, ali u tom bi slučaju on bio više izvođač nego projektant.”⁴ Razmatranja o zvoniku splitske Gospe od Zdravlja dadu se, međutim, lako staviti u nove okvire ukoliko se pažljivije podigne pogled prema njegovoj loži. Naime, na katu pod njom, uklesan je dosad neuočeni natpis koji komemorira najvažnije događaje u gradnji zvonika:

OPVS. INCEPTVM. A.D.
1759
CONSTRUCTVM. A.D.
1846
LAVS DEO

Zapravo, natpis je više urezan nego uklesan, na rasteretnom bloku kamena postavljenom poviše gornjeg praga uskoga prozora, što će reći - ispisan vjerojatno u vrijeme kada je zvonik bio rekonstruiran ili restauriran. Naime, prvospomenuta godina, godina je posvete temeljnog kamena crkve i zvonika, te samostana (koji je tada brojio čak 19 redovnika), na dan sv. Mihovila Arhandela, na 29 rujna 1759., baš u 8 sati izjutra. Spomenica tom prilikom izdana veli: “Poslije mnogih muka, truda i napora dopustila je previšnja

Zvonik Gospe od Zdravlja između korpusa crkve (L. Horvat) i samostana (S. Rožić)

Zvonik Gospe od Zdravlja, natpis na pročelju

⁴ D. Kečkemet (o.c. 1), 151-152.

nebeska Providnost, da se na 29 rujna 1759 postavi temeljni kamen ove crkve posvećene časti Svevišnjega s naslovom Bl. Gospe od Zdravlja. Dan se ima smatrati tajanstvenim; jer kao što se je Arhadeo Mihovil usprotivio gordosti Luciferovoj radi njegove prirodene oholosti, tako je dopustio Bog, da na njegov blagdan budu svladane sve protivnosti i da se vidi, kako slavi pobjedu pobožnost onih koji su nastojali, da se sagradi ovaj hram.”⁵ Protivnici – uspoređeni u spomenici sa samim Vragom – bojali su se da se na Dobrome ne podigne veliki samostan,⁶ s velikim prošteništem, te da on ne postane važnim školskim središtem, kako je želio nadbiskup Cupilli. Premda se relativno skromna crkva gradila punih jedanaest godina, radi nepovoljnih prilika u gradu (kuga 1763-1764., itd.), već godinu po posveti temeljca nad glavnim vratima crkve bijaše postavljen natpis u latinskom jeziku: Bogu Predobromu Prevelikom Na Čast Bogorodice Djevice Pobožnim Doprinosima Vjernika Mala Braća Od Opsluženja Podigoše Godine Spasenja 1760.

Crnica naširoko iznosi i predaju da su protivnici gradnje nastojali osujetiti gradnju crkve zakonitim putem (o čemu ima dokumenata), i nezakonitim: “Što bi se obdan započimalo i sagradilo, to bi se obnoć porušilo i pokvarilo. To je trajalo sve dotle, dok *Magistrato sopra i monasteri*, koji je dozvolio gradnju crkve, nije uzeo rad pod svoju zaštitu, radi česa knez-kapetan učini, da se njegov grb stavi na novi zid, da pokaže da je gradnja crkve pod njegovom zaštitom; i naperi top na gradskim bedemima prema crkvi proti onima koji bi se usudili što porušiti ili pokvariti. Jedino tako je bilo moguće nastaviti radom.”⁷ Radilo se i gradilo očito što se brže moglo, pa se tijekom gradnje morao srušiti već podignuti zid svetišta, jer je crkva bila pukla, a zidovi su se rastavili. Stoga su se 1768. ponovno morali kopati temelji i obnavljati zidovi crkve. Svečana posveta obavljena je na blagdan Gospe od Zdravlja 21. XI. 1771. “uz zvonjenje zvona”. A kako se u jednom svjedočanstvu, koje je redovnička obitelj bila prisiljena izdati 27. I. 1775. o. Jeronimu Barezi, da ga zaštite od klevete i osvade, govori izričito da se on brinuo i o svim potrebama gradnje zvonika,⁸ zaključujemo da je njegova gradnja do tada morala biti dovršena.

Tip i oblik zvonika Gospe od Zdravlja zaista se može objasniti jedino stilskim značajkama čitavoga niza sličnih mletačko-dalmatinskih zvonika građenih tijekom 17. i 18. st., kakve nalazimo, u nekoliko neznatno različitih varijantnih rješenja, od Boke Kotorske i Crnogorskog primorja do Hrvatskog primorja i Istre.⁹ Karakterizira ih kompaktno prizmatično tijelo, zatvoreno u donjem dijelu korpusa, s katovima koji su markirani jednostavnim razdijelnim vijencima, te loža oblikovana najčešće s biforama na četiri strane, i krov izrazito izduljenog piramidalnog krova.¹⁰ Splitski ima pravokutnu osnovu, a njegov

⁵ A. Crnica (o.c. 2), 120.

⁶ Morali su možda imati na umu neostvareni (i neostvarivi) projekt velebne bazilike u obliku križa i prostrana samostana Michele Luposignolija iz 1738., zamišljen po uzoru na Longheninu Sta Maria della Salute. (Isti, 93-99)

⁷ Isti, 121-125.

⁸ Isti, 157.

⁹ Prvi opsežnije o njima piše C. Fisković (o.c. 3, 275-288). On ih smatra svojevrsnim romaničkim revivalom, govoreći o njihovim „mirmim romaničkim obrisima“, ističući: „u obnavljanju romaničkog tipa zvonika Macanović nije bio u to doba u Dalmaciji osamljen; graditelji splitskih zvonika povodili su se u 17. i 18. stoljeću za romanikom, izuzev nepoznatog graditelja baroknog zvonika sv. Križa u Velom Varošu.“

¹⁰ Sažetu sintezu razvoja zvonika samostana franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja (kojoj pripada i splitski samostan), tijekom 18. i 19., iznijela je Anita Gamulin (o.c. 3, 168-169).

Kaštel Novi na fotografiji s konca 19. st. (fototeka Muzeja grada Splita)

izvorni izgled možemo pojmiti samo sa starih fotografija, prije nego je 1936. srušena barokna crkva, a pogotovo prije nego što je 1986. uklonjen i barokni samostan: zvonik je, naime, bio srastao sa apsidalnim dijelom stare crkve tvoreći slikoviti prostorni zglob u spoju s glavnim krilom samostana. Danas u njegovom donjem dijelu gledamo rustični vez zida koje je izvorno bilo inkorporirano u tijelo crkve, odnosno samostana; vidimo ga u posvemašnjem nesuglasju s robusnim korpusom Horvatove crkve, a pogotovo s pseudo-stilskim oblicima Rožičevog samostana koji pokušava načiniti kompromis između kvazi-moderne i tradicijske arhitekture.¹¹ Bilo kako bilo, Andrićev udio u obnovi baroknog zvonika, jer se moglo samo o tome raditi, mogao bi se u stilskom pogledu, čini se, prepoznati tek u akroteriju uvrh krovne piramide.

No, postoji zvonik koji je nedvojbeno izgrađen prema njegovom projektu, zvonik župske crkve sv. Petra u Kaštel Novom, podignut 1860., s korpusom koji stoji izdvojen poput svjetionika. Tu atribuciju postavio sam već prije desetak godina, a ovdje joj mogu dodati tek nekoliko argumenata.¹² Svi elementi ovog zvonika mogu se lako prepoznati u sačuvanom fondu Andrićevih planova i projekata. Sličan mu je u duhu i stilu (ma koliko ra-

¹¹ Ne mogu, dakle, prihvatiti Kečkemetovo mišljenje da se zvonik „sretno uklopio u razigranu postmodernu arhitekturu tradicionalne inspiracije“ ili da je gradnja novog samostana „najsretniji trenutak novije splitske arhitekture“. Vidi: D. Kečkemet o. c. 1, 152; isti, „Obnova franjevačkog samostana u Splitu“, *Čovjek i prostor* 34, br. 10, Zagreb 1987, 17. – Ladislav Horvat uz crkvu bio zamislio i gradnju novoga zvonika, od 50 metara visine, s asocijacijama ranosrednjovjekovne starohrvatske arhitekture

¹² Vidi: J. Belamarić, *Dalmacija. Kulturno-povijesni vodič*, Zagreb 2002, str. 79; isti, *Obnova bastiona Priuli*, Split 2003, str. 9, gdje pišem: „Sa sjevera (današnjeg kazališnog trga) stajao je franjevački samostan sa slikovitim pročeljem barokne bazilice Gospe od Zdravlja od koje je ostao samo zvonik koji se ne s pravom pripisuje arhitektu-konzervatoru Vicku Andriću; po njegovom pak projektu podignuto je, pisat ću o tome uskoro, remek-djelo neoklasicističke arhitekture, zvonik župske crkve u Kaštel Novome.“ Vidim sada, da je nedavno na istu atribuciju došla kolegica Mirela Duvnjak (*Župna crkva Sv. Petra Apostola u Kaštel Novome*, Kaštela 2007, 42), valjda ne znajući za moje pisanje. Ona donosi podatke i bibliografiju o baroknom zvoniku koji je ranije stajao uz crkvu.

Kaštel Novi, zvonik župne crkve Sv. Petra apostola

zličit bio kontekst u kojemu se nalazi), zvonik na začelju sklopa “katoličkog hrama oblika grčkoga križa” što ga je projektirao još 1815. godine; glori jet, na osam dorskih stupova, s poluguglastom kupolom – poviše lože za zvona (od koje je odijeljen istaknutim vijencem na konzolama) – veoma je slična projektu kružnog glori jeta (ili monopterosa) iz iste godine, koji je uostalom sam Andrić razradio u formi klasicističkog paviljona usred Sustipanskog groblja 1851. Mirni oktogonalni trup zvonika, u bazi je oblikovan u bunjatu širokih sljubnica, kao što to predviđa i Andrićev projekt svratišta iz 1814. godine i neke dvokatnice,¹³ ili projekt kuća na splitskoj obali Andrićevog profesora Bazilija Mazzolija iz 1807. Gornji dio, do superponiranih loža na vrhu, ima izrazito glatke plohe besprijekorno izvedenih sljubnica. Sve u svemu: brižno mišljena arhitektonska struktura, van-

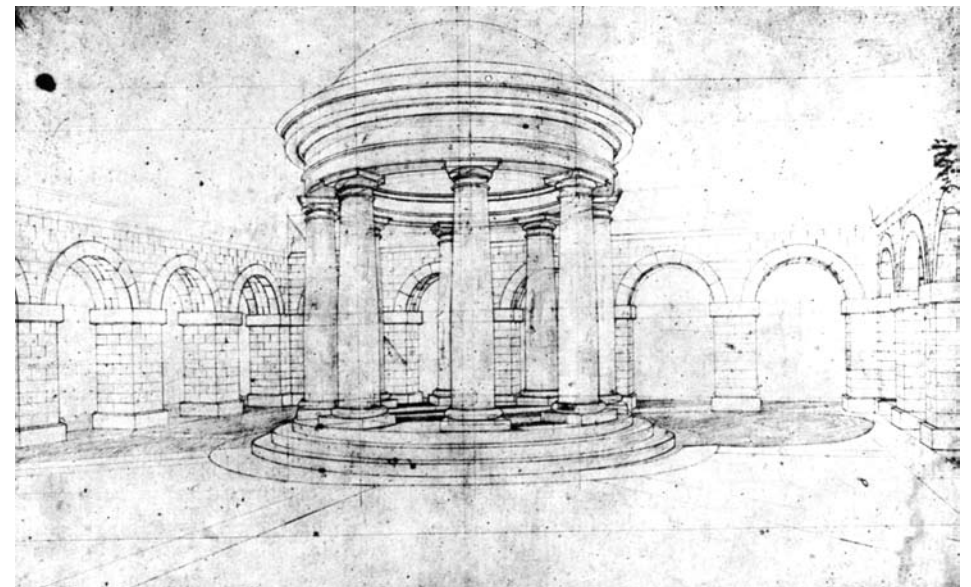
rednog uzgona, sa jednako brižnom obradom detalja arhitektonske plastike, koja pored deklarativne asketičnosti postiže efekt istinske monumentalnosti, u dosljedno mišljenom stilskom jeziku. Andrićev zvonik je i svojevrsan klasicistički odgovor na one ranije barokne zvonike, među kojima se, recimo, ističe onaj franjevačke crkve u Makarskoj, koji, uz bogatu arhitektonsku plastiku, daje prvi primjer izgradnje dvostruke lože, čime se izdvaja iz uobičajene tipologije. Instrukтивно ga je usporediti s neostvarenim barokno-klasicističkim projektom proširenja supetarske župske crkve koji je baš 1846. crtao Jakov Kurir, također s ložom za zvona (u bunjatu), i s glori jetom na osam dorskih stupova poviše nje, te s izduljenom osmerostranom kupolom na vrhu. No, naspram organski smišljene Andrićeve strukture, u Kurira nalazimo mehanički adirane elemente.¹⁴

¹³ Vidi slike 8 i 22, te 3 u: D. Kečkemet (o.c. 1)

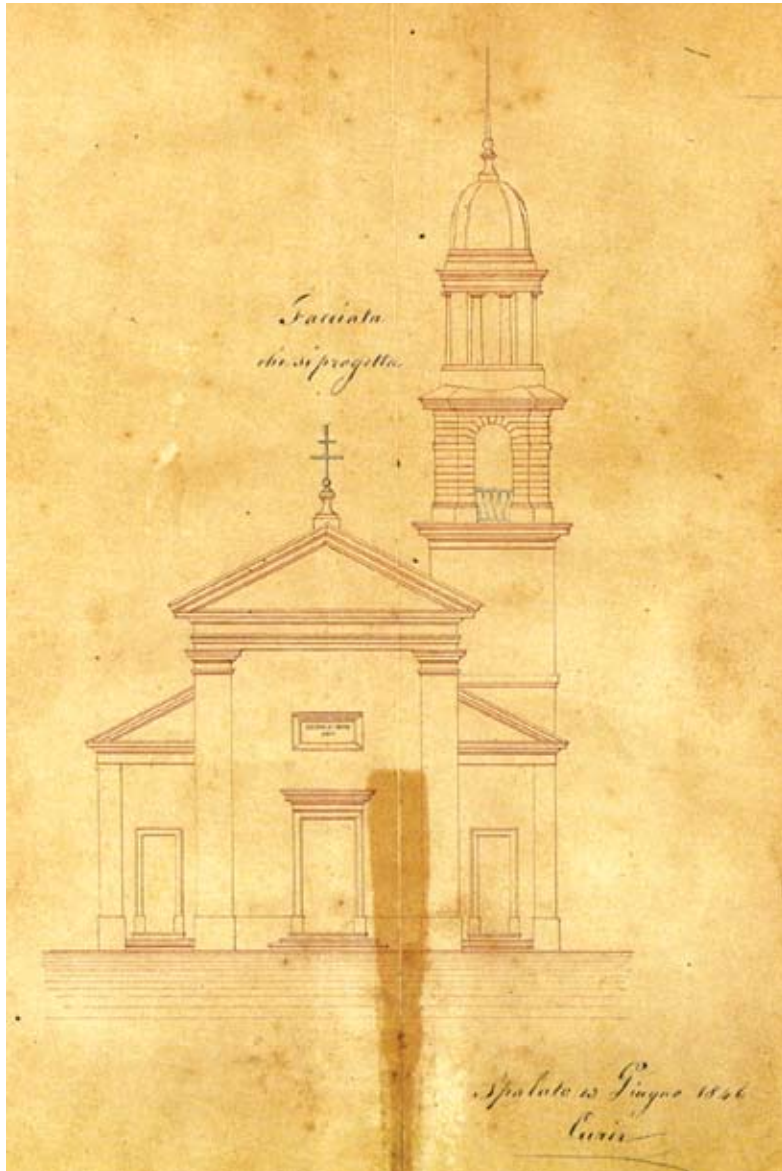
¹⁴ Joško Kovačić, *Župa Supetar na Braču. Nastanak i crkveni spomenici: prigodom proslave 400. Obljetnice*

Vicko Andrić, projekt crkve oblika grčkoga križa, začelje, 1815.

Vicko Andrić, projekt okruglog hrama i trga. Radna studija, 1815.

Jakov Kurir, projekt za proširenje supetarske župne crkve (1846. g.), repr. iz knjige J. Kovačića

Zbog svega rečenoga, nevelikom Andrićevom opusu treba pribrojiti i zvonik u Kaštel Novom. Kao što je poznato, na mulu nasuprot Mletačkoj kuli na splitskoj obali nalazila se klasicistička zgrada Lučko-zdravstvenog ureda (Šanitat), građena od 1822. do 1824. prema projektu Vicka Andrića, djelomice i građom tek porušenog sklopa Kneževa dvora na Pjaci. Trijem na njezinu sjevernom dijelu nosili su stupovi i kapiteli s razvalina staro-

Vicko Andrić, paviljon na Sustipanskom groblju u Splitu

hrvatske crkve u solinskoj Gradini. Zamijenila je prijašnju zgradu Lučkoga zdravstvenog poglavarstva iz sredine 18. stoljeća (možda po Macanovićevu projektu, prema kojemu je istovremeno sagrađen takav ured na trogirskoj obali). Zgrada je srušena 1875. pred prvi posjet cara Franje Josipa I. jer se smatralo da kvari ljepotu Obale, umanjujući monumentalnost njene linije. Tako mu je (ne ostvarivši nekoliko svojih opsesivnih projekata), ostao paviljon na Sustipanu, zgrada nekadašnje klasične gimnazije uz Srebrna vrata,¹⁵ te ovaj

¹⁵ Summu Andrićevog urbanističko-arhitektonskog djelovanja možemo, na svoj način, shvatiti imajući pred očima njegov *Topografski plan Splita i predgrađa* (1. VIII 1846) s prikazom Marmontova perivoja kojega je sâm preuredio komponirajući ga u tri terase koje prate kosinu terena prema bastionu Priuli. Ćardin na Manušu označen je kao "Ginnasio": prema Andrićevu projektu bio je to prostor za tjelovježbu đaka Klasične gimnazije čiju zgradu je projektirao 1836. na Srebrnim vratima. Duga prizemnica Arheološkog muzeja koja je te iste godine prislonjena s vanjske strane na istočni zid Palače imala je kroz taj zid internu komunikaciju s

utemeljenja (1604.-2004.), Supetar 2004, 30

Kaštel Novi, pogled na Andrićev zvonik s početka 20. st., repr. iz knjige M. Duvnjak

zvonik – sigurno najizrazitije i najvažnije Andrićevo djelo, u kojemu je pod stare dane uspio ostvariti nekoliko tema koje je trasirao već svojim studentskim nacrtima.

gimnazijom. Muzej je dakle trebao postati svojevrsni školski praktikum; isto tako, glavni portal gimnazijske zgrade izravno je komunicirao s portalom crkve Dobre smrti (“Dušice”) u samim Srebrnim vratima, koja je postala gimnazijska kapela. Sugestivnu evokaciju tog još uvijek postridentinskog duha u kojemu se odgajala tadašnja splitska mladež donosi u svojim uspomena Vladimir Rismundo, jedan od značajnijih splitskih književnika 20. stoljeća. Nažalost, prilikom radova preuređenja zgrade stare gimnazije u „Galeriju Vidović“, neupućenošću nadležnih arheologa koji su vodili istraživanja u prizemlju, uklonjen je važan trag izvorne Andrićeve koncepcije, očito antičke inspiracije: latrina s 12 otvora (za učenike) duž cijelog sjevernog zida, te zahod (za profesora) pod skalama.

FOR VICKO ANDRIĆ: ONE BELL-TOWER MORE, ONE BELL-TOWER LESS

Summary

The paper deals with two bell-towers: the first one, the bell-tower of the Church of Our Lady of Health in Split, was commonly attributed to Vicko Andrić. However, the author argues that Andrić was only reconstructing the existing, the baroque style one, the construction of which had started in 1759. On the other hand, in the other one, the bell-tower of the parish church in Kaštel Novi, the author perceives its accurately conceived architectural structure and attributes it to Vicko Andrić. In this masterpiece of neo-classicist architecture, Andrić achieved the effect of genuine monumentality, alongside with the declarative asceticism regarding details, remaining faithful to the stylistic expression.